

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE'YE GÖÇ VE İSKAN HAREKETLERİ MAKEDONYA ÖRNEĞİ

MIGRATION AND SETTLEMENT MOVEMENTS TO TURKEY IN THE EARLY REPUBLICAN PERIOD THE CASE OF MACEDONIA

Dr. Recep ÇELİK

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü;
reyting.35@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-6532-1911>

Doç. Dr. Mustafa Edip ÇELİK

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü;
medipcelik@hotmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-0647-9476>

ÖZET

Göç daha iyi hayat şartlarda yaşama güdüsünden ileri gelen ve tarihin her dönemine damgasını vuran bir eylemdir. Göç eylemleri içerisinde önem arz eden Balkan coğrafyası, geçmişten bu güne popülaritesini koruyan ve egemenlik mücadelelerine sahne olan önemli bir coğrafyadır. Persler, Makedonlar, Romanlılar, Bizanslılar, Hunlar, Avarlar, Bulgarlar, Sırlar ve Türklerin hâkim olduğu bu coğrafya, tarihin her döneminde canlılığını korumuştur. Bölgenin Türk hâkimiyeti, İtil Bulgarlarına dayansa da en görkemli dönemi Osmanlı Devleti zamanında yaşanmıştır. 13 yy da bölgeye hakim olan Osmanlı Devleti, beş asır boyunca bu topraklarda hâkimiyetini sürdürmüştür. Ancak 18 ve 19. Yüzyıllarda meydana gelen gelişmeler Osmanlı devletinin hâkimiyetini kırmış ve bölgeden çekilmek zorunda kalınmıştır. Bu geri çekilme 93 harbi ile başlamış ve 1. Dünya savaşının sonuna kadar Balkan topraklarında hızla Türk nüfusunda düşüş gözlenmiştir. Osmanlı Devleti'nin yıkılışı ile kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı'nın hem devamı hem mirasçısı olmuştur. Osmanlı Devletinden miras alınan göç kavramı Cumhuriyet Döneminde de düstur edinilmiştir. Nitekim Cumhuriyet Döneminin gündemini de uzunca bir süre meşgul eden göçlerin ekseriyeti Balkan coğrafyasından gerçekleşmiştir. Konumuz özelinde meydana gelen Makedonya'dan gerçekleşen göçler, üç ana dönemde incelenmektedir: 1923-1933, 1934-1935 ve 1936-1938 olarak Türk ve Dünya tarihinde yerini almıştır. Bu çalışma Makedonya'dan Türkiye'ye göç, iskan ve nüfusun hareketlerinin sayısal verileri ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Makedonya, Göç, İskan

ABSTRACT

Migration is an action that stems from the motive to live in better living conditions and has left its mark on every period of history. The Balkan geography, which is important among migration actions, is an important geography that has maintained its popularity from the past to the present and has been the scene of sovereignty struggles. This geography, which was dominated by Persians, Macedonians, Romans, Byzantines, Huns, Avars, Bulgarians, Serbs and Turks, has maintained its vitality in every period of history. Although the Turkish domination of the region dates back to the İtil Bulgarians, the most glorious period was experienced during the Ottoman Empire. The Ottoman Empire, which dominated the region in the 13th century, maintained its sovereignty in these lands for five centuries. However, the developments in the 18th and 19th centuries broke the sovereignty of the Ottoman Empire and it was forced to withdraw from the region. This withdrawal started with the 93 war and until the end of the 1st World War, a rapid decline in the Turkish population was observed in the

Balkan lands. The Republic of Turkey, which was established with the collapse of the Ottoman Empire, has been both the continuation and heir of the Ottoman Empire. The concept of migration inherited from the Ottoman Empire was also adopted as a motto in the Republican Period. As a matter of fact, most of the migrations that occupied the agenda of the Republican Period for a long time were from the Balkan geography. The migrations from Macedonia, which occurred specifically in our subject, are analysed in three main periods: 1923-1933, 1934-1935 and 1936-1938 in Turkish and world history. This study will try to reveal the numerical data of migration, resettlement and population movements from Macedonia to Turkey.

Keywords: Macedonia, Migration, Resettlement

1. GİRİŞ

İnsanın dünya üzerinde geniş bir coğrafyada dağılışı gösteriyor olması ancak göç eylemi ile izah edilebilir. Yer değiştirme eylemleri ihtiva eden göçleri meydana getiren bir takım sebepler bulunmaktadır. Tarih öncesi çağlardaki göçler incelendiğinde yeme, içme ve barınma gibi temel ihtiyaçların göçe neden olduğu ifade edilmektedir (Berk, 2020, s. 118-125). Modern zamanlardaki göçler ise beyin göçü, iş göçü gibi ekonomik sebeplerin ağır bastığı göçler olarak ön plana çıkmaktadır. Bunun dışında bir de zorunlu göçler bulunmaktadır. Zorunlu göç, yaşanması imkânsız yahut ağır tehditler içerisinde içinde bulunan bireylerin tekil ya da kitlesel olarak yaşadıkları yerleri terk etmeleri bir başka deyişle yerlerinden edilmeleri anlamına gelmektedir (Kaya, 2022, s. 115-116). Zorunlu göçler, Balkan ve Kafkasya coğrafyasında olduğu gibi baskı, şiddet ve asimilasyon faaliyetleri sonrasında sonrası ortaya çıkmaktadır.

Göç olayları açıklanırken bir den fazla disiplinden istifade edilmiştir. Bu nedenle göç, Arkeoloji, antropoloji, genetik, sosyoloji, coğrafya, siyaset, hukuk, dilbilimi, paleontoloji, istatistik, ekonomi, tarih gibi olgularında içerisinde barındıran bir süreci ihtiva etmektedir. Göç iki tarafı da derinden etkileyen bir süreçtir. Bu sebeptendir ki, göçlerin çıkış noktası ve varış noktasının ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir. Öyle ki göç eden gruplar sadece fiziki ve beşeri olarak değil, kendi kültürel değerleri ile yeni bölgelere entegre olmaktadır. Bu durumda göç edilen bölgenin sosyo-kültürel yapısında gerek olumlu gerekse olumsuz olarak etkiler bırakabilmektedir. Bu bağlamda göç müstakil bir konu olmayıp çok boyutlu bir meselenin tahlilini gerektirmektedir (Dağışan ve Aydın, 2017, s. 737-738).

Milyonlarca sığınmacı, yüz milyonlarca göçmenin yaşadığı dünyamızda, binlerce yıldır dinamizmini koruyan göç, önemli bir hadisedir. Bu nedenle göçler değerlendirilirken kavramsal çerçevede içerisinde bulunan dinamikleri de iyi tahlil etmek gerekmektedir. Birçok millet bulunduğu coğrafyanın tam olarak ev sahibi değildir. Her yeni yerleşimin arkasında göç yahut fetih hareketi bulunmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere fetih ve yerleşim arasında neden sonuç ilişkisine benzer bir ilişki bulunmaktadır. Önce fetih gerçekleşiyor, sonrasında iskan yada diğer bir ismiyle yerleşim hareketi vuku buluyordu. Fetihler, insan topluluklarının göç etme nedenlerinden yalnızca birtanesidir. Bu dinamik içerisinde zorunluluk yahut gönüllük gibi esasları barındırmaktadır. Zorunlu göçler zulm, şiddet ve asimilasyon faaliyetlerinin artması ile meydana gelirken, gönüllü esaslı göçler ekseriyet ile daha iyi hayat şartları ile paralellik göstermektedir. Nitekim göçün mahiyetinin tam olarak anlaşılabilmesi için, göç eden kişi yahut grupların kendi kültürlerini anlamak ve onları dinlemekte fayda vardır. Ancak bu gerçekleştirildikten sonra göçün esas mahiyeti ortaya çıkacaktır (Showell, 2020, s. 15-17).

Göç etkileri bakımından toplumların kültürel yapısına da doğrudan etki edebilen bir kavramdır. Göç etme eylemi sonucunda birbirinden farklı toplumların yahut bireylerin birarada yaşaması ve adapte olma süreci başlı başına bir sorunu teşkil etmektedir. Öyle ki farklı coğrafya ve o coğrafyanın sosyo-kültürel değerleri ile yetişmiş bireylerin biranda farklı bir kültürle karışması sorunların baş göstermesine neden olabilmektedir (Çomaklı & Oktay, 2013, s. 17; Çakır, 2011, s. 129-142).

Türklerin Orta Asya topraklarından tarihi göçleri incelendiğinde; otlak yetersizliği, tabiyat şartları ve bağımsızlık ülküsü gibi çeşitli sebeplerden kaynaklı göçler yaşandığı tespit edilmiştir. 18. Yüzyıla dek çeşitli biçimlerde devam eden Türk göçleri ile beraber, yeni medeniyetler kurulduğu gibi, bir çok medeniyet de tarihe karışmıştır. Göçlerin istikameti noktasında önemli coğrafi sahayı ihtiva eden Anadolu toprakları, stratejik olarak ön plana çıkmaktadır. Anadolu'nun Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birbirine en çok yaklaştığı konumda olması ve iklim, içilebilir su kaynakları ile üretime müsait verimli tarım arazilerinin yer alması bu coğrafyayı tarihin her safhasında bir çok medeniyete ev sahipliği ile neticelenmiştir. Bu bağlamda Anadolu tarihin hemen her safhasında mücadelelere ve nihayetinde göçlere şahitlik etmiştir. Bu süreç içerisinde Anadolu coğrafyasının stratejik öneminden dolayı birçok medeniyet kurulmuş ve yıkılmıştır. Bu medeniyetler içerisinde son olarak Türkler, Anadolu da üç büyük devlet kurmuşlardır. Bunların ilki Selçuklu Devleti ikincisi Osmanlı Devleti son olarakta Türkiye Cumhuriyetidir. Esasen bu üç ayrı devleti tek bir millet olarak sınıflandırmak yanlış olmayacaktır. Köken bakımından Türklüğün devamı olan bu devletlerin hakimiyet dönemlerinde çeşitli göçler yaşandığı gibi göçmenlere de ev sahipliği yapmış ve yapmaktadır (Uygun, 2017, s. 781-782).

Anadolu Coğrafyası Selçuklu Devleti ve onun selefi olan Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar göç ve iskan noktasında tercih edilen bir bölge olmuştur. Osmanlı Hakimiyetinin Anadolu'da tam olarak hissedilmeye başladığı dönemden itibaren dâstur edinilen göç ve iskan politikaları, Devlet-i Aliye'nin aktif siyasetinde yerini almıştır. Bu siyaset, İskan ve istimalet yani yerleştirme ve şenlendirme prensibi, devletin yıkılışına kadar tatbik edilmiştir. Ancak bu politika Osmanlı Devletinin eski gücünü yitirmeye başlamasıyla bir takım değişikliklere uğramıştır. Osmanlı Devletinin 18 ve 19. Yüzyıllardaki göç ve iskan politikaları önceki dönemlere nazaran farklı bir sisteme dönüşmüştür. Fetih hareketlerinin sürdüğü Osmanlı Devletinin yükselme dönemindeki Anadolu'dan Balkanlara doğru yapılan göç ve iskan hareketleri Osmanlı'nın gücünü kaybetmesiyle birlikte tersine dönmeye başlayarak Balkanlardan tekrar Anadolu'ya doğru göç ve iskan ile sonuçlanmıştır. Bu değişimler sosyo-ekonomi ve milli değerlerin popülaritesinin artmasına paralellik göstermiş ve Osmanlı Devletine ciddi zararlar vermişti. Sonuç olarak devletin yıkılışına da dolaylı olarak tesir etmişti.(Uygun, 2014, s. 781-782; Asan, 2017, s. 37-38).

Osmanlı Devletinden sonra Anadolu coğrafyasında Osmanlı'nın mirası üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti, halefi olduğu Osmanlı Devletinden göç ve iskân prensibini devam ettirmiş köklerine bağlı kalmıştır. Cumhuriyet Dönemi, Anadolu coğrafyasının göç ve iskân noktasında hareketliliğin yaşandığı bir süreci ihtiva etmektedir. Nitekim bu süreçte Anadolu coğrafyası Kafkasya, Ortadoğu ve Balkanlardan yoğun göç dalgasıyla karşı karşıya kaldığı gözlemlenmiştir. Osmanlı Devletinde derin izler bırakan ve dağılmasında da etkili olan Ulus milliyet ayaklanmaları, Cumhuriyet Dönemine de etki etmiş ve yeni rejim boyunca ciddi problemler ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak ta Anadolu coğrafyasına ciddi bir göçmen akını yaşanmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde bilhassa Balkanlardan Anadolu coğrafyasında ciddi bir muhacir yığılması meydana gelmişti (Günay ve., Ark., 2017;44). 1923-1951 yılları Türkiye Cumhuriyetinde Balkanlı soydaşlara ev sahipliği yapılması açısından önemlidir. Nitekim bu göçler her ne kadar Devletin sosyal

dengeğini bozmuş olsa da savaşlar ile kaybolmuş nüfus dengesini ve güvenlik koridorlarının tevdi edilmesine doğrudan katkı sağlamıştır (Uzuner, 2021, s. 63).

2. YÖNTEM

Araştırma literatür ve buna ek olarak arşiv kaynakları, gazetelerden istifade edilmiştir. Araştırma amacı Makedonya bölgesinden Türkiye'ye göç eden Müslüman Türklerin sayısal verileri üzerindeki eksikliklere yeni bakış açıları kazandırmaktır. Bu kapsamda istatistiksel veri çalışmalarının nüfusa etkisi ile göç eden Makedonyalı Müslüman Türklerin tespiti amaçlanmaktadır.

3. BULGULAR

Gerçekleştirilen çalışma ile Makedonya'dan Türkiye'ye 1923-1938 yılları arasında göç eden Müslüman Türklerin mevcut kaynaklar dâhilindeki rakamlarına ek olarak, istatistiksel nüfus artış tahminleri sonrasındaki nüfusları saptanmış bundan sonraki çalışmalara yeni bir kapı açılmıştır.

4. BALKANLARDAN ANADOLU COĞRAFYASINA GÖÇ VE İSKÂN HAREKETLERİ

Konumuzun özünü oluşturan göçleri incelemeyden önce bu göçlere neden olan gelişmeleri izahat etmek konunun daha anlaşılır olmasını sağlayacaktır. Türkler genel çerçevede 17 ve 18. Yüzyıllarda göç meselesi ile karşı karşıya kalmaya başlamıştır. Göçlerin, Avrupa içişlerinden önce Osmanlı coğrafyasında başlaması, geçmişten beri var olan Türkleri Avrupa'dan atma isteği ile doğrudan bağlantılı bir gelişmedir. Bu çerçevede Kafkasya ve Balkanlardan yani Osmanlı Devletine yakın coğrafyalardan ciddi bir göçmen akını başlamıştır (Avcı, 2023, s. 199-200). Rusya bu dönemde göçlerin yaşanması noktasında aktif rol oynayan bir devlet olarak ön plana çıkmaktadır. Nitekim Kafkasya ve Balkanlardan gerçekleştirilecek olan göçler, tarihi sıcak denizlere inme prensibine hizmet etmekteydi. Bu çerçevede 1768-1774 yılında vuku bulan Osmanlı Rus savaşı, Rusların büyük ideasına hizmet etmekteydi. Rusya bu savaş sonrası, Kazan, Güney Volga, Kuzey Kafkasya ve Don çevresinde ikamet eden Türk, Tatar ve Moğolları ciddi bir tehcir siyaseti uygulamıştı. Uygulanan bu siyaset, bölge insanların Osmanlı topraklarına göç etmelerine zemin hazırlamıştı. Böylece Rusya teorikteki planlarını pratiğe dökmüştü. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasında bu çerçevede tatbik edilmiş olup; Kırım Türklerini yurtlarından etme prensibi uygulanmıştı. Rusya bununla da yetinmeyip 70 bin dolaylarında Rus'u Genaral Potemkin idaresinde Kırım topraklarına yerleştirmişti. Rusya böylece Kırım topraklarında soysuzlaştırma ve asimilasyon faaliyetlerine başlamış, idealarını gerçekleştirmeye bir adım daha yaklaşmıştır (İpek, 1999, s. 1-3).

Osmanlı Devletinin güç kaybetmesi ile başlayan süreç, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile resmîyete dökülmüştü. Osmanlı Devletine önemli topraklar kaybettiren Küçük Kaynarca Antlaşması sonrasında Kırım elden çıkmıştı. Bu süreç, beş yüz bin dolaylarında insanı Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli yerlerine göç etmesine neden olmuştu. Aynı zaman dilimlerinde Fransız ihtilali ve akabindeki milliyetçilik ayaklanmaları, Sırp, Bulgar, Hırvat ve Rum topraklarında hızla hissedilmişti. Bu durumdan etkilenen Balkan Devletleri bölgede yaşayan Türk ve Müslümanlara zulüm ediyor, zorla topraklarından çıkarıyordu. Türk ve Müslümanlara yapılan bu insanlık dışı uygulamalar neticesinde 1806-1812 yılında iki yüz bine yakın Müslüman Türk, muhacir durumuna düşmüştü. Bu atmosferde meydana gelen

1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı Müslüman Türkler açısından başka bir sorunun başlangıcını ihtiva etmekteydi. Ruslar, geçtikleri yerlerde yaşayan Müslümanlara katliam yapıyor, can, mal ve hüviyet hakları hiçe sayılıyordu. Canlarını kurtarmaya çalışan Müslüman Türkler, arazi koşullarının çetin noktalarına sığınarak kendini korumaya çalışırken, bir yandan da Anadolu'ya kaçmanın yollarını arıyordu (Ağanoğlu, 2001, s. 31-33).

Osmanlı Devletinin Kafkasya ve Rumeli'de yaşadığı en büyük yenilgi 93 Harbi ile meydana gelmişti. Rusya Kırım Savaşını kaybetmesi itibar meselesine dönüştürmüş ve bu çerçevede sınırlarını Osmanlı topraklarına doğru genişletme politikasını hayata geçirmişti. Rusya bu maksatla Balkan uluslarını kışkırtarak 1875 yılında Bosna Hersek'te 1876 Bulgaristan da ayaklanmalarına yaşanmasına zemin hazırlamıştı. Balkan coğrafyasında bu durumların yaşanması Avrupalı devletlerin çıkarlarının tehlikeye gireceği endişesini artırmıştı. Rusya'nın ilerleyişini durdurmak isteyen Avrupalı bağdaşıklar olaya dâhil olarak 26 Aralık 1876 yılında Avrupa ayaklı Tersane Konferansı tertip etmiş, Osmanlı Devletine Balkanlarda ıslahatlar içeren bir dizi düzenleme zorla kabul ettirilmeye çalışılmıştı. Osmanlı Devleti bu durum karşısında tamda toplantıya davet arifesinde 26 Aralık 1876 da Meşrutiyet'i ilan ederek anayasal düzene geçtiğini beyan etmiştir. Böylece iç işlerine karışılmasını önleyerek artık ıslahat ve kanunların padişah değil Meclis-i Mebusan tarafından tayin edileceğini göstermek istemişti. Osmanlı Devletinin bu girişimi Tersane Konferansını geçersiz kılmış ve kısmi bir rahatlatma ortamı yaratmıştı. Osmanlı'nın bu girişimi karşısında dahi emellerinden vazgeçmeyen Rusya, 24 Nisan 1877 yılında Osmanlı devletine savaş açmış ve böylece Osmanlı Rus savaşı başlamıştır (Uzman, 2008, s. 14-15).

93 harbi, Rusya'nın tarih emellerine hizmet eden bir savaştır. Bu savaş çerçevesinde Rusya sıcak denizlere inmeyi hedefliyor ve hedefine ulaşmak için Balkan Devletlerini araç olarak kullanıyordu. Bu amaca hizmet eden Bulgaristan güdümlü bir yönetim kurmayı hedefleyen Rusya, Balkan Müslümanlarını Bulgar çeteler vasıtasıyla ortadan kaldırıyordu. Rusya, sıcak denizlere inmenin Müslüman Türk nüfusunun ortadan kaldırılmasıyla mümkün olacağını bildiğinden bu politikayı uygulamaya koymuştu. Savaş tüm şiddeti ile devam ederken, Doğu ve Batı cephelerinde Rusya ve Rusya güdümlü devletler ile çetin mücadeleler veriliyordu. Osmanlı Devleti, Doğuda Gazi Muhtar Paşa önderliğinde, Batıda Gazi Önder Paşa önderliğinde kısmi direnişler göstermişse de savaşın sonucu değişmemişti. Rusya'nın silahlandığı gayrimüslimler ile ortak hareket ediyor, Türk köylerinde ciddi bir kıyım yaşanıyordu. Bu süreç zarfında üç yüz bin Müslüman Rusya'nın tarihi emelleri çerçevesinde katledilmiş, bir milyona yakın kişide göç etmek zorunda kalmıştı. Osmanlı Devleti yaşanan bu gelişmeler sonrasında Barış Antlaşması istemek zorunda bırakılmıştı. Nitekim Edirne'de 31 Ocakta Ateşkes imzalanmış, Osmanlı Devleti resmen mağlup statüye düşmüştü. Bu ateşkese müteakip 3 Mart 1878 yılında imzalanan Ayestefanos Antlaşması imzalanmıştı. Ayestefanos antlaşması ile Romanya, Karadağ ve Sırbistan bağımsızlık kazanmış ve topraklarını önemli ölçüde genişletmişti. Karadağ sınırları Adriyatik denizine ulaşırken, Sırbistan Niş bölgesini ele geçirmişti. Romanya Besarabya'yı almış ve Rusya'ya teslim etmiş, karşılığında Dobrucayı almıştı. Rusya'nın en büyük silahı olan Bulgaristan bu dönemde topraklarını önemli ölçüde genişleterek Makedonya'nın da içinde olduğu sınırlara hâkim olmuştu (Uzman, 2019, s. 95-98).

Rusya, galip geldikten sonra Osmanlı Devletinden savaş tazminatı olarak, vilayet-i sitte'yi ilhak ediyordu. Rusya Buna ek olarak Ermeniler lehine ıslahatlar içeren hükümleri antlaşma metnine ekleyerek Türk-Rus ilişkilerinin Ermeniler ekseninde gerçekleşmesi adına adımlar atıyordu (Saray, 2004, s. 159-160). 93 harbi sonrası Balkanlardaki durum olabildiğince karmaşık durumdaydı. Müslüman halk ciddi kıyımlar ile karşı karşıya kalıyordu. Balkan uluslarının makûs kaderine düşen pay, soy ve din bağları olan Osmanlı Devleti

sınırlarına yani Anadolu'ya göç etmekten başka çare bırakmıyordu. Nitekim 1914 yılına kadar en ciddi ölçekli göç hareketi Anadolu yönlü gerçekleşmişti (Karpas, 2022, s. 129-130).

Rumeli'den Osmanlı Devletine ve dahi Anadolu topraklarına göçler ana hatları ile 3 adımda gerçekleşmiştir. Bu göçler, 93 Harbi, 1912 Balkan Savaşları ve 1922-1923 Cumhuriyet Dönemi ve Lozan antlaşmasına müteakip mübadilleri şeklindedir. Göçler ekseriyet ile Eski SHS yeni Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan, Makedonya ve diğer bölgelerde yaşayan Müslüman Türkler tarafından gerçekleştirilmiştir (Wachtel, 2008, s. 21).

Balkan Savaşları, Osmanlı Devletinin güç kaybetmeye başlaması sonrasında meydana gelen savaşları içerisinde yer almaktadır. Temelde milliyetçilik isyanlarına dayandırılan Balkan Savaşları, Aslen Rumeli'den yani Avrupa'dan Türkleri atmaya yönelik gerçekleştirilmiş savaşlardır. Milliyetçilik isyanlarının Balkanlarda hissedilmesi ulusların birer birer bağımsız olmasına zemin hazırlamıştı. Bu durumdan tabii olarak etkilenen Müslüman Türkler olmuştu. Osmanlı devletinin 1912-1914 tarihlerinde Balkan Savaşlarında etkisiz kalması Balkanlarda ciddi sorunların baş göstermesine neden olmuştu. Balkan savaşlarının en önemli sonucu meydana gelen göçler olmuştur. Bu göçler incelendiğinde ekseriyetinin Müslüman Türklerden meydana geldiği tespit edilmiştir. Balkan Türkleri, bulundukları bölgelerde zulme uğruyor, evleri, malları ellerinden alınıyor ve yalnızlaştırılıyordu. Bu noktada Osmanlı Devletinin eski gücünde olmayışı Balkanların kaderini derinden etkiliyordu. 1912-1913 yılı dolaylarında yalnızca altı yüz bin Müslüman Türk Anadolu'ya göç etmişti. Balkan orduları Müslüman Türkleri göçe zorluyor, göç sırasında dahi Müslüman Türkleri katletmekten geri durulmuyordu. Nitekim açlık, soğuk, hasatlık ve birçok sorundan sıyrılabilenler Osmanlı topraklarına geçebiliyordu. 1914-1923 yılları balkanlardan Trakya bölgesine yer değiştirmelere sahne olan bir tarihtir. Sadece bu yıllar zarfında 25 bin Makedonyalı Müslüman Trakya ya gelmiştir. 19. Yüzyıl Osmanlı Devletine karşı Rumeli'de başlayan azınlık ulus isyanları; Türk-Rus Savaşı, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı boyunca devam etmiştir. Bu süreç zarfında Anadolu takribi altı milyon dolaylarında Müslüman Türk nüfusuna ev sahipliği yapmıştır (Ayhan, 2020, s. 105-110).

4.1. Cumhuriyet Dönemi Balkanlardan Türkiye'ye Göçler

Türkiye'nin Cumhuriyet Dönemine geçiş ile birlikte karşılaştığı problemlerin başında gelen göç olayları, Cumhuriyetin ilerleyen evrelerini de doğrudan meşgul etmişti. Osmanlı Devletinin son dönemlerinde başlayan göçler, 1. Dünya Savaşı ve Cumhuriyet tarihinin tamamında devamlılık arz etmişti. Cumhuriyet Döneminde yeni yönetim Osmanlı Devletinden birçok meselede olduğu gibi Göç ve iskân politikalarını da devralmıştı. Cumhuriyet Döneminde meydana gelen göçler incelenirken dikkat edilmesi gereken husus, nitelik ve niceliksel farklılıklardır. Bundan önce yapılan göçlerin temel prensibi aciz ve zor durumda ki gruplara yardım etme şeklinde olsa da Cumhuriyet Döneminde bunlara ilaveten nüfusun niteliksel özelliklerinin artırılması ön planda tutulmuştu. Nitekim bu dönemde meydana gelen Balkan göçlerinde niteliksel farkındalık ön planda tutulmuştu. Bu durumun altında tabi ki bir takım gereksinimlerin olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Savaşlar sonrası yıpranmış ekonomi, azalmış nüfus ve mesleki alanda eleman eksiklerinin giderilmesi göç iskânlarla etkin bir şekilde kapatılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede ülkenin sosyo-ekonomik ve askeri olarak toparlanabilmesi göç ve iskânlar dâhilinde mümkün olabilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti bu politika dâhilinde Balkanlardan özellikle: Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan, Hırvatistan, Makedonya ve Romanya'dan ciddi bir göç almıştı (Şimşir 2019, s. 85-86; Doğan, 2019, s. 254-256; Coşkun, 2019, s. 85-86).

Cumhuriyet Dönemi göçlerinin ekseriyeti Balkan topraklarından gerçekleştirilmiştir. Bu durumun temelinde Balkan coğrafyasında meydana gelen sosyo-ekonomik ve siyasi dengelerdeki değişimlerin etkisi büyüktür. Bu kapsamda en somut göç ve değişim programı, 1923 yılından Türk ve Yunan hükümetlerini doğrudan etkileyen mübadele programı ile gerçekleşmiştir. Mübadele Lozan Konferansında alınan bir karar olup; iki ülkede yaşayan halkların yer değişimini ihtiva etmekteydi. Türkiye, bu mübadele kapsamında tüm imkânlarını seferber etmiş maddi ve aynı kaynaklar tamamen mübadeleye akıtılmıştı (TBMM Zabıt Ceridesi 21.08.1339 1921, s. 195-220). Ancak bu durum gelecek diğer göçmenler için bir takım olumsuzluklar barındırmaktaydı. Devlet zor dönemlerde kısıtlı imkânlarını da mübadeleye akıtması diğer göçleri olumsuz yönde etkilemiş fakat durduramamıştır. Bu noktada devlet bir takım tedbirler alarak göç ve iskân taleplerini bir sisteme bağlamak istemiş, bu maksatla 885 ve 2510 sayılı iskân kanunlarını tevdi ederek göç ve iskânları yasal düzenlemeler ile bir sistem oluşturmuştu. (Resmî Gazete, 1935, s. 5748; TBMM Zabıt Ceridesi, 1934, s. 140; TBMM Zabıt Ceridesi 1923, s. 649-652.) Bu çerçevede gelecek olanlardan bir takım şartlar aranmış ve şartları karşılayanların göç ve iskân talepleri kabul edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Kanunlar altında, muhacirlerin kendi ihtiyaçlarını karşılaması koşulu ile göçe müsaade verilmişti (Cumhuriyet Gazetesi, 1932, s. 3; “Vakit Gazetesi, 1932, s. 2.; TBMM Zabıt Ceridesi, 1923, s. 25-32). *“Nitekim bu yüzden yukarıda da ifade edildiği üzere bu dönemde Balkanlardan gelecek Türk göçmenler için serbest göçmen olma, diğer bir ifadeyle iskân hakkı talep etmeme şartı koşulmuş ve bu şartı kabul edenlere ülkeye yerleşme izni verilmiştir”*. Bu durumun en somut örneğini 1925 yılında göç ve iskân talebinde bulunan Bulgaristan Türklerinde görmek mümkündür. Bulgar Türklerinden belirli maddi düzeyde olanlar göç için başvurabiliyor, şartlar uygunsa göçlere müsaade ediliyordu. Bu durumun bir başka örneğini Yugoslavya Makedonları ve Romanyalı Türklerin göç ve iskân taleplerinden görmek mümkündür. Cumhuriyet Dönemi’nin en kapsamlı göç hareketini ihtiva eden mübadele, 90’lı yıllara kadar çeşitli şekillerde devam etmiştir. Ancak bu durum diğer Balkan uluslarının göçünün de önüne geçememiştir (Duman, 2009, s. 475-476).

Cumhuriyet Döneminde Balkanlardan Anadolu’ya gerçekleşen göçlerden bahsedilmiştir. Ancak bu göçler iki şekilde sınıflandırılmıştı. Bunlar; İhtiyari ve Mecburi göçler olarak ikiye ayrılmıştı. İhtiyari göçler geride kalan taşınmazların hukuki olarak korunmasına hizmet ederken, mecburi göçler hayat şartlarının artık yaşanmayacak noktaya gelmesi sonrasında gerçekleşmekteydi. Yugoslavya topraklarından ve özelde Makedonya’dan gerçekleşen göçlerin büyük bir paydası mecburi göç statüsünde olup; küçük bir kısmı, ihtiyari göçler sınıfına girmektedir (Altuğ, 1991, s. 109-120).

Cumhuriyet Döneminde bir diğer büyük ölçekli göç hareketi Bulgaristan bölgesinden gerçekleştirilmiştir. Bulgaristan coğrafyası Türklerin yoğunlukta yaşadığı bir bölge olması, en yoğun göç edinilen bölge olmasını açıklamaktadır. Bulgaristandan Türkiye topraklarına gerçekleşen göçlerin tarihi 93 harbi ile başlayarak 90’lı yıllara kadar uzanmaktadır. Kronolojik olarak: 1923-1927, 1927-1934 ve 1934-1939 yılları arasında meydana gelen Bulgaristan göçleri, erken Cumhuriyet Dönemi Bulgar göçleri olarak literatüre geçmiştir (Kemaloğlu, 2020, s. 44-45; Ceylan, 2021, s. 41-42). 1926 yılı içerisinde meydana gelen Bulgar göçleri incelendiğinde de muhtaç konumda olan muhaceret karşımıza çıkmaktadır. Bulgaristan topraklarında meydana gelen faşist yönetimlerin Müslüman Türkler üzerinde uyguladığı insanlık dışı uygulamalar, göç ve iltica taleplerini meydana getirmişti. Türkiye’ye göç edenler hayatlarını kurtarıırken, kalanlar için hayat o kadar da kolay olmamıştır. Bu noktada Bulgar Türklerinin durumları; 13 Mayıs 1933 tarihinde hazırlanan rapor T.C. Hariciye Vekâletince 17 Haziran 1933’de Başvekâlete arz edilmiştir. Rapor dâhilinde can, mal ve hüviyetleri elinden alınan Bulgar Türkleri için ivedilikle göçlerine izin verilmesi aksi

takdirde büyük bir soykırım meydana geleceği açıkça belirtiliyordu (Ağanoğlu, 2023, s. 145-148).

1923-1939 yılları zarfında, Anadolu topraklarına 198 bin 688 Bulgar Türk'ü göç ve iskân hareketi gerçekleştirmişti. İstatiksel olarak yıl bazında on yedi bin kişi Bulgaristan'dan göç etmek zorunda kalmıştır. Zorunluluk ibaresi açıkça Müslüman Türklerin Bulgaristan'da istenmediğini göstermektedir. Türkiye'nin bu durum karşısındaki tutumu ise soydaşlarına kucak açmak şeklinde özetlenebilir. Türkiye Bulgaristan'dan Anadolu'ya gelecek göç ve iskân hareketine karşı hazırlıklar tertip ederek beş yüz bin dolaylarında muhacirin iskânına dair hazırlıklara girişmiştir. Bu durum Türk siyasetinde de yerini almış ve dönemin Dış İşleri Bakanı Şükrü Kaya, Bulgar mezalimini kınarken ülkemizin topraklarının soydaşlarımıza yetecek kadar geniş olduğunu dile getirmiştir. Cumhuriyet Dönemi zarfında Bulgaristan'dan devam eden göçler 90'lı yıllara kadar uzanmaktadır. Nitekim kimlik olarak en fazla Türk Bulgaristan'da yaşıyor olması göçlerin sebebini açıkça göstermektedir.

Erken Cumhuriyet döneminde bir başka Balkan ulusu olan Romanya'dan Anadolu topraklarına gerçekleştirilen göçler, dönemin bir diğer kalabalık iskân hareketini ihtiva etmektedir. 93 harbine kadar Osmanlı idaresinde olan bu topraklar, Osmanlı Devletinin mağlup olması sonrasında bağımsız hareket eder olmuştu. I. Dünya Savaşında toprak sahanlığını iki katına çıkaran Romanya, kargaşa ortamında faydalanarak en karlı Balkan devletlerinden biri haline gelmişti. Bölgede dengelerin değişmesi sonrasında hızla Avusturya-Macaristan ve Rusya etkisi artmıştı. Bu durum bölgenin Türk halkını ciddi oranda rahatsız etmekteydi. Nitekim yeni yönetimlerin anti hümanist politikaları Türkleri yıldırma yöneltti (İpek, 2009, s. 36; Ağanoğlu, 2023, s. 149-152). 1921 ve 1924 yılında Romanya'da çıkarılan toprak ve İstimlak Kanunları tamamen Türklere yönelik olup, Türklerin topraklarını gasp etme üzerine çıkarılmıştı. Topraklarını kaybeden Romanyalı Türkler, ucuz iş gücü sahalarında zorla çalıştırılıyordu. Alenen yıldırma prensibi içeren bu tutumlar Türklere göç etmekten başka bir yol bırakmıyordu. Romanya'dan göç ve iskân talepleri noktasında Türk hükümetinin Mübadele kapsamında tüm kaynaklarını seferber etmesi, yeni bir göç ve iskân hareketini karşılayabilecek kaynakların önünü tıkamıştı. Buna rağmen 1930 yılı bahar ayına takriben yüz elli bin Türkün Anadolu'ya geleceği haberi hızla yayılmıştı (Kemaloğlu, 2020, s. 67-69).

Romanya'dan Anadolu'ya olan göçlerin genel hatları ile 1928 yılında başladığı söylenebilir. 1929-1931 yılları arasında meydana gelen nüfus hareketleri incelendiğinde bölgede hızla Türk nüfusunun azalmaya başladığı tespit edilmiştir. Romanya ve Bulgaristan arasında sınır olan Dobruca bölgesinin Romanya yönetimine geçmesi ile 171.298 Türk ciddi problemler ile karşı karşıya kalmıştı. Bu nokta meydana gelen göçler can, mal ve hüviyet haklarına alenen kast içermesi üzerine gerçekleşmişti. 1933 yılında meydana gelen gelişmeler Romanya açısından şartların değişmediğini açıkça göstermektedir. bu yıl zarfında on beş bin Türk Romanya'dan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmış, ilerleyen süreçlerde bu sirkülasyon dinamikliğini korumuştur. 1935 yılında: 23 bin, 1936'da 15 bin, 1937'de 11 bin, 1938'de 10 bin, 1939'da 3 bin 500 Türk göç etmek zorunda kalmıştır. Elde edilen rakamlar resmi kaynaklardan alınmış olup, gayri resmi göçleri kapsamamaktadır. Bu kapsam dışı göçler mevcut rakamların üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Göçler genel olarak Türkiye'nin batı sınırına gerçekleştirilmişti. Bu bölgeler ilk iskân sahalarının Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ üzerinde yoğunlaştığını göstermekteydi. Çok Partili döneme kadar devam eden Romanya göçler, Cumhuriyet tarihinde önemli bir yere sahiptir (Arslan, 2014, s. 34-49).

5. MAKEDONYA'DAN TÜRKİYE'YE GÖÇ VE İSKÂN HAREKETLERİ

İsim noktasında çeşitli tartışmaların olduğu Makedonya, filolojik ve Etimolojik araştırmalar sonucunda eski Yunancaya bir kelime olan Makednos sözcüğünden türediği ileri sürülmüştür. Birden fazla tanımlama yapılmasında karşın en kayda değer Makednos genel kabul görmüştür. Makednos uzun boylu anlamı taşımakla beraber bölge insanının anatomik yapısıyla bağdaştırılmıştır (Arpalier, 2014, s. 33-49). Bunun dışında bohça, sebze ve meyve gibi anlamlara geldiği de ileri sürülmektedir Tarihi olarak geniş bir kültüre sahip olan Makedon halkının Yunan, İlirya ve Trak Kavimleri ile akraba oldukları düşünülmektedir (Bekki, 2013, s. 257; Tansü, 2018, s. 815; Gülçin, 2014, s. 10).

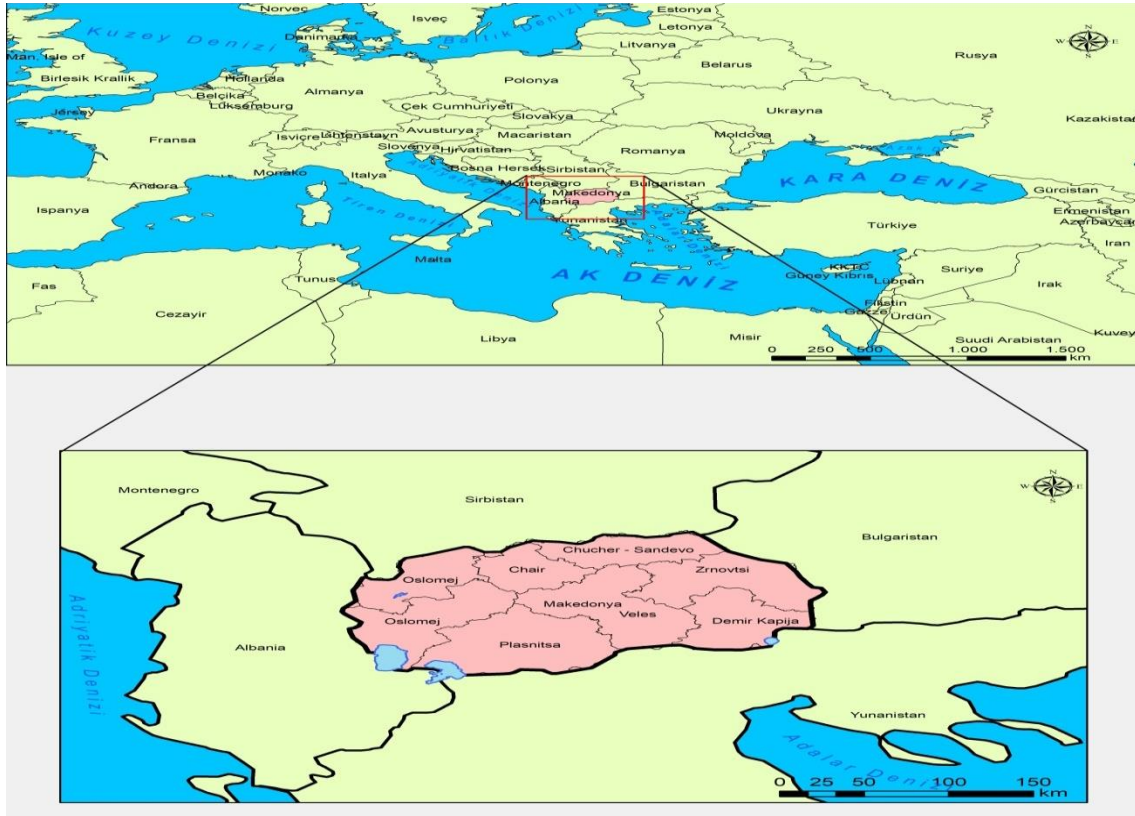
Tarihi olarak geniş bir yelpazede değerlendirildiğinde birçok ulusa ev sahipliği yapan Makedonya için çok kültürlü bir yapıya sahip oldukları savı isabetli olacaktır. Büyük İskender zamanında en parlak dönemlerini yaşayan Makedonya, İskender'in ölümü ile birlikte büyük bir çöküşe geçmiştir (Yılmaz, 2016, s. 68). Nitekim İskender'in ölümü sonrasında saf bir Makedon halkından söz etmek mümkün olmamıştır. Roma, Haçlı, Latin krallığı ve Osmanlı idareleri geçiren Makedonya coğrafyası, tam olarak hâkimiyet mücadelelerinin yaşandığı bölge olarak göze çarpmaktadır. Barbara Jelavich Makedonya hakkındaki; *“Birçok yönetici tarafından yönetilmemiş bölgelerin sayısı az olduğu gibi, etnik açıdan saf bir halk da yoktu [...] Her bölgenin nüfusu, özgün sakinler ile birbirini izleyen istilacıların bir karışımını temsil etmekteydi. Daha güçlü bir grup tarafından gerçekleştirilen askerî fetih neticesinde, bir halkın sayı üstünlüğüne sahip bir başka halk tarafından zapt edilmesi ya da daha ileri bir medeniyetin kültürel cazibesi yüzünden bir diğer dilin benimsenmesi vasıtasıyla karma bir nüfus elde edildi. Görmüş olduğumuz üzere, yarımada'nın güneyine yerleşen Slav ve Arnavut göçmenler Yunan dilini ve kültürünü benimsedi; buna karşın Arnavut topraklarındaki Slavlar asimilasyona uğradı. Bulgaristan'da, yerli Slavlar ile bölgeyi zapt eden Turani Bulgarlar birbirlerinin içinde eridi.”*

90

Sözlerinden de anlaşılacağı üzere girifitli bir yapıda olduğu ve saf bir Makedon halkından söz etmenin mümkün olmayacağını özetlemiştir (Jelavich, 2009, s. 29).

Makedonya Devleti Balkan yarımadasında konumlanmış yüz ölçümü olarak 68.451 metre kareye sahip 2 milyon nüfuslu bir bölgedir. Bölgenin Türkleşmesi 1394 yılı Osmanlı hâkimiyetine kadar uzanmaktadır. *“Tarihi Makedonya Bölgesi; kuzeyde Şar ve Osogova Dağları, batıda Ohri Gölü ve Pindus Dağları, doğuda Rodop Dağları, güneyde Ege Denizi ve Olympos Dağı ile çevrilidir”*. 1912 yılına kadar Osmanlı idaresinde bir bölge olan Makedonya, Balkan Savaşları sonrasında 25.713 metre kareye gerileyerek topraklarının 3/1' ini kaybetmiştir. Balkan Savaşları sonucunda Makedonya Bölgesi; Yunanistan Ege Makedonya'sını; Sırbistan Manastır, Üsküp, Vardar ve Ohrid arasında kalan Makedonya Bölgesini ve Bulgaristan da Prin olarak bilinen Strumiça Vadisi ve Trakya'nın bir kısmını almıştır. Bu nedenden dolayı Makedonya'dan gerçekleşen göç akıbetinin 'de tam olarak tespiti güçtür (Kızılçaoğlu, 2019, s. 39; Bozkurt, 2019, s. 39; Cumhuriyet, 1933, s. 2).

Harita 1. Makedonya lokasyonu

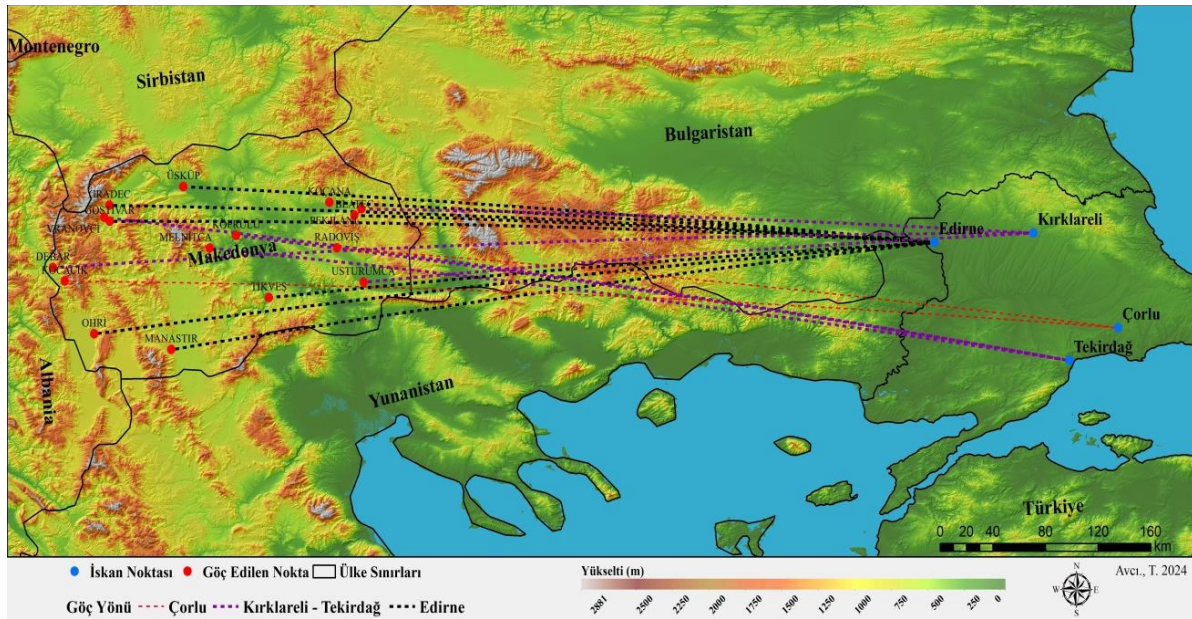
Makedonyadan gerçekleşen göçleri incelemeyi önce Yugoslavyadan Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında gerçekleşen göçlere bakmak faydalı olacaktır. Nitekim Yugoslavyadan göç demek Makedonyadan göç anlamı taşımaktaydı. Yugoslav göçü tarihe sessiz göç olarak geçen ve elim olayların yaşandığı bir göç hadisesidir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1937, s. 96). Türkiye Cumhuriyetinin zor zamanında meydana gelen bu göç ve iskan hadisesine, dönemin yönetimleri yeteri kadar destek olamamıştır. Bu durumun altında yatan yegane neden ise ülkenin tüm kaynaklarını savaşlar ve mübadele gibi olaylarda yitirmiş olmasından kaynaklanmaktadır (Yücelden, 1968, s. 12-16). Ancak bu duruma rağmen Yugoslavyadan Türkiye'ye; 1923-1949 yılları arasında 111 bin 318 yugoslavya göçmeni gelmiştir. Bu sayı sadece bilinen ve kayda geçen rakamlar olup, sayının daha fazla olduğu bir çok araştırma ve istatistiksel verilere yansımıştır (Sarınay, 2010, s. 360).

Cumhuriyet Döneminin en mühim meselelerinin başında gelen göç ve iskân hareketleri istatistiksel birçok çalışmaya konu olmuştur. Bunlardan biri olan Sırp-Hırvat Sloven birliğine bağlı Makedonya bölgesinden meydana gelen göçler, gerek Osmanlı gerekse selefi Türkiye'nin Balkan topraklarından çekilmesiyle beraber ciddi bir ivme kazanmıştır. Bölgede Türk hâkimiyetinin azalması ile yeni yönetimlerin Müslüman Türkleri istememesi sorunların temelini oluşturmuştur. Nitekim soykırım boyutuna ulaşan yaptırımlar, Makedonyalı Türklere göç etmekten başka bir yol bırakmamıştır. Bu minvalde Erken Cumhuriyet döneminde SHS Makedonya'sından 1923-1938 yılları arasında üç ayrı göç olayı gerçekleşmiştir. İlk göç hadisesi ise 1923-1933 yılları arasında gerçekleşmişti. 1923-1933 yılları göçlerin sayısal olarak en kapsamlı dönemini ihtiva etmektedir. Nitekim bu yıllar zarfında 115.273 Makedonyalı Müslüman Türkiye'nin batı sınırlarına gelmiştir. Bir diğer göç hadisesi ise, 1934-1935 tarihleri arasına tekabül ederken 3.350 kişi göç ve iskân hareketini tamamlamıştır. Sayısal olarak en az göç hadisesi 1936-1938 yılları arasında gelmiş olup sayı 128 kişiye kadar inmiştir (Geray, 1961, s. 11). Bu sayılar resmi rakamlara olup, %15 dolaylarında daha fazla kişinin geldiği gerek istatistiksel veriler gerekse analizler nezdinde tahmin edilmektedir.

Konu çerçevesinde ehemmiyet arz eden Makedonyalı Müslümanların göçleri 1828-1829 yıllarında Osmanlı Rus savaşı ile başlamış ve 1990 yılına kadar devam etmiştir. Bu dönemde gerçekleştirilen göçlerin %50'den fazlası İstanbul istikametli olurken, geriye kalan %50'lik kısım ise Edirne, Bursa, Kırklareli, Tekirdağ, İzmit, Çanakkale ve Balıkesir gibi şehirlere göç ve iskân hareketini gerçekleştirmiştir (Sinan & Kapan, 2019: s431; BCA, 47-89-17. 272-0-0-12). Erken Cumhuriyet Döneminde meydana gelen Makedonyalı Müslümanların göçlerinin başlangıcı 1923 yılına tekabül etmektedir. Bilindiği üzere bu tarihlerde Yunanistan ile mübadele programı uygulanmıştı. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus Yunanistan'ın Balkan Savaşları ve 1. Dünya savaşı sonrasında Makedonya topraklarının Ege Makedonya'sı olarak bilinen bölgesine hâkim olması, bölgede hali hazırda bir Makedon nüfusunun varlığına işaret etmektedir. Bu dönemde ziraat ile uğraşan ve hatırı sayılır bir mülk sahibi olan Makedonyalı Müslümanlar, Yunanistan'ın bölgeye hâkim olması ile mübadeleye dahil edilmesi kaçınılmaz bir gerçektir. Böylelikle Makedonyalı Müslümanların mallarına rahatlıkla el konulması amaçlanmıştır.(İpek, 2000, s. 170) *“Mübadele sonrasında 1923-1960 yılları arası Türkiye'ye göç ederek gelen muhacir sayısı 1.204.205 kişi olarak belirtilmektedir. Burada Yugoslavya'ya bağlı Makedon göçmenlerinin sayısı 269.101 kişi olarak tespit edilmiş olup % lik olarak 22,4'lük bir Makedon nüfusundan bahsedilmektedir. 1923-1933 yılları arasında tablodan da anlaşılacağı -108.179- üzere erken Cumhuriyet Döneminin en kalabalık Makedon uyruklu göç hareketi bu tarihler arasındadır. 1934-1938 yılları arasında Makedon uyruklu göçmen sayısı ise 7004 kişi olarak tespit edilmiş olup bu da %2 gibi bir orana tekabül etmektedir. Ana konumuzu oluşturan göçmen statüsüne matuf 115 bin 183 yasal göçmen ve iskâncı tespit edilmiştir”*(Sinan & Kapan, 2019, s. 431)

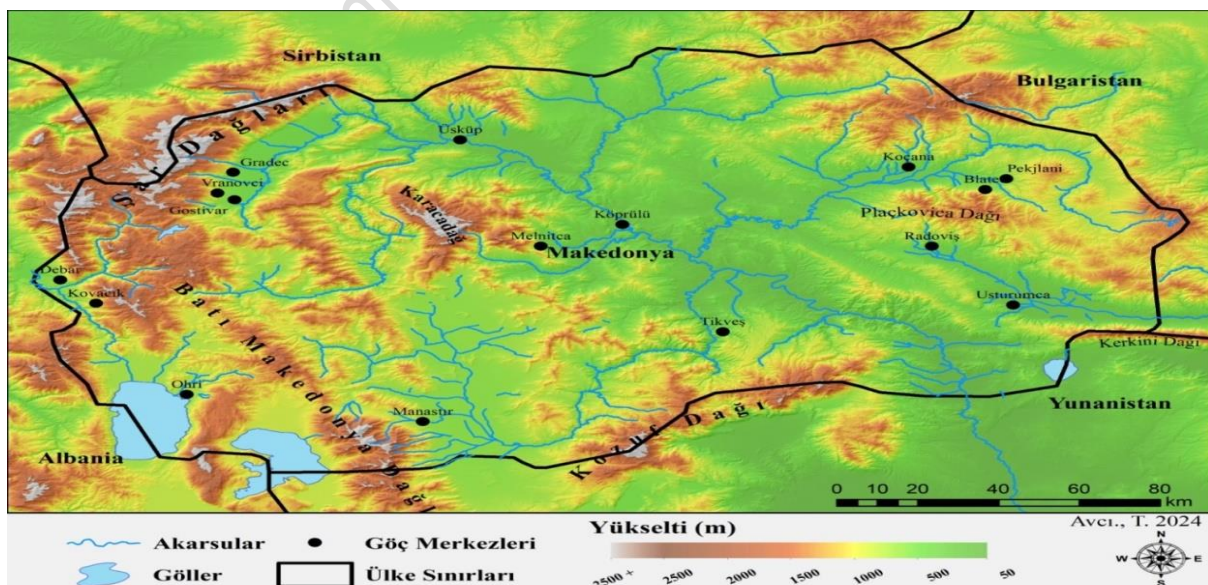
1926 yılı içerisinde Makedonya'dan Türkiye'nin batı sınırlarına göç eden kişilerin bilgisine Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivinden elde edilen bilgiler dâhilinde ulaşılmaktadır. Makedonya'nın Demir Hisar mevkiinden iskân talebinde bulunan İsmail isimli şahsın Bursa'da bulunan kayın pederi Abduloğlu Mehmet'in yanına iskân talebi 1926 yılında bir göç olayının yaşandığını kanıtlar niteliktedir. Yine aynı tarihli belgede Makedonya Gostivar bölgesinden iskân talebinde bulunan Şehsuvaroğlu Tefik'in İstanbul'a kendisi ve ailesi için iskân talebi göç olaylarının tarihleri açısından önem arz etmektedir (BCA. 49-99-2, 272.0.0.12). Makedonya bölgesinden Türkiye'ye yönelik göçlerin ekseriyeti Trakya bölgesine gerçekleştirilmiştir. Bu durumun en temel sebebi tekrardan anavatanlarına dönme ihtimali ve Türkiye Cumhuriyetinin batı sınırının güvenliğini sağlamak istemesiyle açıklanabilir. 1927 senesi içerisinde SHS bölgesinden Makedonya uyruklu 5330 kişi göç etmiş bu göçlerin tamamı Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne illerine gerçekleştirilmiştir (Kemaloğlu, 2020, s. 74-80).

Harita 2. Makedonya Bölgesinden Göç İstikameti Haritası

Makedonya'dan Türkiye'ye yapılan göç ve iskân hadiselerinde dikkate değer hususlardan biri de Demir Hisar mevkiinin geçiş güzergâhı özelliği taşımasıdır. Nitekim 1927 senesine ait muhacirin evraklarında Demir Hisar ahalisinden Bekiroğlu Rıfat'ın, Edirne Uzunköprü bölgesine göç ve iltica talebi bu durumu doğrulamaktadır. Doğal olmayan göç tanımlamasına giren bu iltica talebi, bölgenin mübadele sonrasında yaşanılması, güç hale geldiği savını kuvvetlendirmektedir (BCA.51-114-29,272.0.0.12). Makedonya'dan gerçekleşen göçlerin tespitinde şehir isimleri etkili bir rol oynamıştır. Nitekim tasnif edilmemiş belgeler sonrasında şehir isimleri uyrukları tespit etmede önem arz etmiştir. Bu durumun en somut örneğini 1928 yılına ait Manastır şehrinden Çorluya göç talebinde bulunulması bu savı desteklemektedir (BCA. 58-159-13, 272.0.0.12).

Harita 3. Makedonya'ya Sınırları Dâhilindeki Şehirleri Gösterir Harita

Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına Atatürk Dönemi yani Erken Cumhuriyet döneminde 115.179 yugoslavya göçmeninin iskanı gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen göç ve iskan hareketleri mübadele sonrası göçler ve serbest göçmen statüsündedir. Makedonyadan gerçekleştirilen göçlerin reel rakamları farklılıklar göstermektedir. Bu noktada kısmi de olsa sözlü tarih metodu kullanılması rakamlara ulaşılması açısından önem arz etmektedir. Balkan coğrafyası üzerinde önemli çalışmaları olan ve bu noktada kıymete değer bir bilgi birikimine sahip olan H. Yıldırım Ağanoğlu ile gerçekleştirilen sözlü mülakat neticesinde önemli donelere ulaşılmıştır. 1964 istanbul doğumlu olan Ağanoğlunun ifadeleri sonrasında aile büyüklerinden Babası Asım Bey'in 1930 yılında Makedonya'nın Üsküp şehrinin BijeloPolje Köyünde doğduğu tespit edilmiştir Ailenin göç etme tarihi 1934 yılı içerisinde. Ailenin göç ve iskân nedenleri olarak Sahoviç katliamının etkili olduğu tesit edilmiştir. Nitekim Sahoviç katliamı 10 Kasım 1924 tarihinde kurbanda yaşanan elim bir olaydır. Sahoviç katliamında bilinen 700 Makedonyalı Müslüman canından ve malından olmuştur. Katliam sonrasında Müslüman ahalinin can ve mal güvenliği kalmamıştı. Nitekim yaşanan gelişmeler göç olaylarının fitilini ateşlemişti (Ağanoğlu, 2024; Tekin, 2020, s. 79-80) Göçler genel skalada keyfi olmayıp, gayrimüslim grupların Müslümanlar üzerinde uygulamış olduğu insanlık dışı baskı ve şiddetler neticesinde meydana gelmiştir. Bu gelişmeler sonrasında Makedonyalı Müslümanlara göç etmekten başka bir çare kalmamış ve Türkiye istikametli hareket etmişlerdir (BCA, 241-626-21., 30.10.0.0.). Ağanoğlu bir başka aktarımı da gerçekleşen göçlerin sayısı üzerine olmuştur. Gerçekleştirilen göçler resmi rakamları ihtiva etmektedir. Ancak bunun dışında da münferit göçler bulunmaktadır. Bu göçlerin rakamlarını tespit etmek mümkün değildir. Ancak takribi %15 ile %25 oranında artı yönde sapma olması muhtemeldir. Bu noktada istatistiksel olarak 115.179 Makedonyalı Müslümana ilaveten %15-25 oranında bir ekleme yapıldığında rakamların 138.035 gibi bir sayıya ulaşmış olması kuvvetle muhtemeldir. Bu bilgiler istatistiksel analizler olup, rakamlarda değişiklikler olması mümkündür (Ağanoğlu, 2024).

Tablo 1. 1923-1938 Yılları arası Makedonya'dan Türkiye'ye göç eden Müslüman muhacirler (Tekin' 2014, s. 4)

Tarih	Makedonya Göçmeni
1923	11,130
1924	11,130
1925	11,130
1926	11,130
1927	11,130
1928	11,130
1929	11,130
1930	11,130
1931	11,130
1932	11,150
1933	3,121
1934	3,129
1935	3,489
1936	250
1937	61
1938	71
Toplam	118,324

Tablo 2: 1927-1940 yılları arası Balkanlardan ve Rumeli'den göç istatistik bilgileri (Tekin, 2011, s. 1-17; Koçak, 2003, s. 134; Resmi Gazete, 1934; Geray, 1962, s. 11)

Yıl	Türkiye nüfusu	Türkiye'de Yıllık Nüfus Artışı	Yugoslavya ve Makedonya'dan Göçen Nüfus	Bulgaristan'dan Göçen Nüfus	Romanya'dan Göçen Nüfus	Yunanistan'dan Göçen Nüfus	Toplam göç eden nüfus
1923	8.000.000	--	11.130	10.000	10.000	60.000	91.130
1927	13.648.270	3,06	59.162	53.155	57.195	494.664	664.176
1935	16.158.018	2,29	133.358	154.731	76.801	613.521	978.411
1940	17.820.950	2,05	147.659	244.926	151.835	691.847	1.236.267

1923 yılı ve 1940 yılları arasında gerçekleştirilen demografik çalışmalarından faydalanılarak yukarıda oluşturulan tablolar, 1996-2001 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı yapmış Necdet Tekin'in yıllık nüfus artış hızı ve göçmenlere yönelik analizleri sonrasında ortaya çıkmıştır. Nitekim burada yapılan çalışmalarda göstermektedir ki Makedonya bölgesinden göç eden Müslümanların sayılarında %20 oranında sapma olduğu ve bir önceki Sayın Ağanoğlunun tahminleri ile örtüşmektedir. Sonuç olarak resmi kaynaklar ve sonradan ortaya çıkarılan çalışmalar bu görüşleri desteklemektedir.

Tekin; Tablo oluşturulma esaslarında verilerin TÜİK'ten alınması sonrası şu şekilde gerçekleştirmiştir.

“Rumeli'den Anadolu'ya Göçlerin Demografik Analizlerinde ilk yaptığımız; 1923 Cumhuriyet döneminde Anadolu'ya yapılan göçlerin 1920 yılı için “Yıllar Bazında” büyüme tahminleridir. İkinci olarak, 1923 öncesi (Osmanlı Döneminde) Anadolu topraklarına olan (bulabildiğimiz kadar) göçlerin göçmen sayılarının 1923'e kadar olan büyüme tahminleridir. Üçüncü adımda ise, 1923 öncesi göçmen sayıları

için, 2020 yılı Kümülatif Büyüme tahminlerinin hesaplanmasıdır. Son adımda da 1923 öncesi ve 1923 sonrası bulunan tahmin değerlerinin toplanması ile Rumeli ve Balkanlar'dan Anadolu'ya Göçmen olarak gelenlerin Toplam olarak ulaşacağı Maksimum ve Minimum sayılarının bulunmasıdır”(Tekin, 2011, s. 1-17).

Tekin'in tespitleri veri analizleri nüfus demografi çalışmaları neticesinde Makedonya bölgesinden Türkiye'ye gerçekleştirilen göç ve iskân hareketlerin başka bir boyut kazandırmaktadır. Gelişmiş ülkelerde sıkça kullanılan İstatiksel veri işleme metodu ülkemizde de hızla kullanıma geçmesi hedeflenmektedir. Makedonya özelinde tespiti sağlanan resmi verilerin farklılık arz etmesi yeteri kadar argümanın bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Ancak Tekin'in TÜİK destekli istatistiksel hesaplamaları rakamların farklılık arz ettiğini ortaya çıkarmaktadır. Bu kapsamda Türkiye İstatistik Kurumunun bilgilerinin güvenilirliği ölçüsünde ortaya çıkan rakamlar kabul edilebilir düzeydedir. *“İstatistiksel Analiz; güvenilirliği, geçerliliği yüksek bir araştırma planlamayı ve araştırma sonucunda alınacak kararların geçerliliğini, güvenilirliğini ve duyarlılığını garanti altına almayı sağlayan bir yöntemdir. İstatistiksel analiz, içeren bilimsel çalışmalar oldukça sınırlı sayıdadır. Bu az sayıdaki bilimsel çalışmalarda kullanılan istatistiksel testlerde göç ve diğer analizlerin ihmal edildiği anlaşılmaktadır”(Tekin, 2011:s.1-17; Keskin, 2020, s. 157-171).*

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

Göçler sadece bir yer değiştirme hareketi olmayıp, toplumsal dengeleri derinden etkileyen eylemlerdir. Göç birçok sebepten meydana gelebilmektedir. Bunlar, savaşlar, sürgünler, kıtlık, yönetsel değişimler ve emperyal sebepler olarak uzayıp gitmektedir. Türkiye Cumhuriyetinin, erken dönemlerinde meydana gelen göçler ise zorunlu ve mübadil göçler olarak sınıflandırılmaktadır. Bu minvalde Balkan topraklarından gerçekleştirilen göçler de zorunlu ve mübadil kapsamında değerlendirilmelidir. Balkan coğrafyasında Osmanlı Devleti ve onun devamı olarak kabul edilen Türkiye Cumhuriyetine göçler 93 harbi ile başlamış ve 90'lı yılların başına kadar devam etmiştir. Bu süreci tetikleyen dış etkenler ise, Dünyayı etkisi altına alan milliyetçilik ayaklanmaları ve bunun sonucu olan Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşıdır.

Konumuz özelinde balkanlardan ve dahi Makedonya coğrafyasından gerçekleştirilen göçler, bilinçli ve iskânli bir göç olayını ihtiva etmektedir. Göçlerin ülkeye kabulünde boy ve soy kavramlarının etkisi büyüktür. Bunun dışında da bir takım sebepler bu göç ve iskân hareketlerinin yaşanmasını elzem kılmıştır. Bilindiği üzere savaşlar sonrasında Türkiye Cumhuriyetinin kalifiye insan nüfusunda ciddi kayıplar yaşanmıştı. Nitekim nüfus ivmesini artırmak ve batı sınırlarının güvenliği bu göç ve iskân hadisesin de belirleyici bir rol oynamıştır. Gerçekleştirilen göçler sonrasında hem ekonomik hem askeri alanda kalkınmalar hedefleyen Türkiye hedeflerini kısmen de olsa ulaşmıştır.

1923-1938 yılları arasında dikkate değer husus olan Makedonyalı Müslümanların göç ve iskân hareketleri incelenirken müstakil bir Makedonya devletinden söz etmek mümkün değildir. 93 harbi ile başlayan ve 1. Dünya savaşına kadar devam eden Makedonya'nın parçalanma bölünme süreci, müstakil bir devlet olarak nitelendirilmesini güçleştirmektedir. Savaşlar ve işgaller sonucunda üç parçaya bölünen Makedonya sınırları: Yunanistan Ege Makedonya'sını, Sırbistan Manastır, Üsküp, Vardar ve Ohrid arasında kalan Makedonya bölgesini ve Bulgaristan da Prin olarak bilinen Strumiça vadisi ve Trakya'nın bir kısmını alması ile iyice küçülmüştü.

Makedonya bölgesinden göç ve iskân hareketleri incelenirken, daralan sınırlar göz ardı edilmemelidir. Nitekim gerçekleştirilen çalışma ve uzman görüşlerin istatistiksel analizleri de bu çıkarımı desteklemektedir. Örneğin Üsküp bölgesinden gerçekleştirilen göçler değerlendirilirken, bahsi geçen tarihlerde Sırbistan toprakları içinde olduğu göz ardı edilememelidir. Yunanistan'ın ege Makedonya'sı yahut Batı Yunanistan olarak adlandırılan bölgede esasen Makedonya topraklarıdır. Bu nokta da buradan gerçekleştirilen göçler de Makedonya ile bağlantı arz etmektedir. Sonuç olarak Makedonya'nın müstakil bir devlet olmayışı ve sınırlarının gasp edilmesi göç ve iskân noktasında farklı metotları zorunlu kılmaktadır. Ayrıca gerek yurt içi gerek yurt dışı arşiv kaynaklarının da yetersiz kalması bu göç hadisesinin aydınlatılmasında farklı yollara başvurmada etkili olmuştur.

Makedonya'dan Türkiye'ye gerçekleştirilen göçlerin gerçek sayısını tespit etmek mümkün değildir. Bu noktada arşiv kaynaklarının kısıtlı ölçüde olması gerçek sayıların elde edilmesini olanaksız kılmaktadır. Ancak istatistiksel analizler ve uzmanlarından elde edilen sözlü tarih aktarımları, gerçeğe en yakın rakamlara ulaşılmasını amaçlamakta sonraki çalışmalara temel oluşturması açısından önem arz etmektedir. İstatistiksel büyüme analizleri ülkemiz dâhil birçok ülkede kullanılan metotların başında gelmektedir. Bu cümleden hareket ile TÜİK verileri çerçevesinde Makedonyalı Müslümanların sayısı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. İstatistiksel veriler ve demografik analizler, göç noktasındaki bilgileri doğrulamaktadır. Bu noktada 1923-1938 yılları arasında reel Makedon göçlerinin 118.134 değil, 133.358 olduğu aradaki 15.224 kişinin kayıtsız göçmen olduğu düşünülmektedir

1938 yılına kadar Makedonya'dan Türkiye'ye gerçekleştirilen göçlerin büyük bir çoğunluğu Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli illerine gerçekleştirilmiştir. Bu nokta bölgesel yakınlık ve sevk iskân masraflarının daha ekonomik olması açısından tercih edildiği tespit edilmiştir. Batı sınırında kaybolan askeri üstünlük göç ve iskân hadiseleri ile kapatılmış olması muhtemeldir. Makedonya'dan göç ve iskân eden Müslüman Türkler yukarıda bahsedilen illere yerleştirilmiştir. Elde edilen bilgiler dâhilinde göçler, Blatec, Gradec, Peklani, Radovis, Debar, Kocacık, Koçana, Gostivar, Üsküb, Manastır, Ohri, Tikveş, Ustrumca, Vranofca, Melnica, Köprülü, Sancak, Prin, Batı Yunanistan bölgelerinden, gerçekleşmiştir.

7. ÖNERİLER

Türkiye'ye göçler noktasında yeterince araştırmanın yapılmadığı ve bundan sonra meydana getirilecek çalışmalarda Makedonya üzerinde durulması önem arz etmektedir. Nitekim Balkan Coğrafyasının tamamının çalışılmasına karşın Makedonya konu dışı bırakılmıştır. Bu kapsam da Makedonya üzerine yapılacak çalışma sayılarının artırılması ve 1923-1938 yılları arasındaki göç ve iskân hareketlerinde Makedonyalı Müslümanların tespiti noktasında çalışmalar yapılması önerilmektedir. Ayrıca istatistiksel büyüme hızları ve bu kapsamda yıllık değerler artış ve azalışlar üzerinden Erken Cumhuriyet Dönemi göçlerinin tespitleri açısından kullanılır hale getirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

BCA, 51-114-29, 272-0-0-12, Muhacirin.

BCA, 49-99-2, 272-0-0-12, Muhacirin.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). (n.d.). 58-159-13, 272.0.0.12, Muhacirin.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). (n.d.). Muamelat Genel Müdürlüğü 241-626-21, 30.10.0.0.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 47-89-17, 272-0-0-12.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Zabıt Ceridesi. (14.06.1934). Dönem 4, C.23, 140.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Zabıt Ceridesi. (1923). Devre II, İçtima 3, C.25, 649-652.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Zabıt Ceridesi. (1923). Devre II, İçtima 3, C.25, 25-32.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Zabıt Ceridesi. (1937, 24 Mayıs). Cilt 18, s. 196.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Zabıt Ceridesi. (21.08.1339). D.II, C.1, İ, 1, 195-220.

GAZETELER

Cumhuriyet Gazetesi. (05.05.1932). s.3.

Cumhuriyet Gazetesi. (1933, 30 Haziran). s. 2.

Resmî Gazete. (1934, 21 Mayıs). Neşir ve ilânı (1/2733).

Resmî Gazete. (31.10.1935). 5748.

Vakit Gazetesi. (05.05.1932). s.2.

ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLER

Ağanoğlu, H. Y. (2001). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın makûs tarihi göç*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.

Ağanoğlu, H. Y. (2023). *Bir tasfiye ve örtülü sürgün metodu olarak Balkanlar'dan Türkiye'ye göçler (1923-2004)*. İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları.

Ağanoğlu, H. Y. (2024, 9 Ağustos). *Balkan tarihi uzmanı ve araştırmacı yazar* [Sözlü tarih röportajı].

Altuğ, Y. (1991). Balkanlardan Anayurda Yapılan Göçler. *Belleten Dergisi*, 55(212), 109-120. 110-120.

Arpalı, S. (2019). Makedonya İsim Sorununun Bölge ve Dünya Politikasına Etkisi. *B.U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 38(1), 276-299

Arsan, A. (2014). Atatürk döneminde Romanya'dan Türk göçleri ve göçmenlerin Türkiye'de iskânları. *Turkish Studies: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(4), ss.32-50

Asan, H. (2016). Devlet, Aşiret ve Eşkıya Bağlamında Osmanlı Muhacir İskân Siyaseti (1860-1914). *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 34-61.

Avcı, T. (2023). *XVI. Yüzyıldan Günümüze Kahramanmaraş İlinde Kır Yerleşmelerinin Gelişimi Ve Dönüşümü* (Yayımlanmış Doktora Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Ayhan, B. (2020). *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkan-Kafkas Göçleri ve Mübadiller*. Ankara: Dorlion Yayınları.

Bekki, S. (2013). *Makedonya ve Anadolu'da söylenen Bazı Türkülerin Benzerlikleri Üzerine*, K. Pürlü (Ed.), *Kültürümüzde Türkü Sempozyumu*, Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.

- Berk, F. M. (2020). Göç Fenomeni: Tarihsel Perspektif Bağlamında İlk İnsan Göçleri. *Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi OANNES*, 2(2), 115-134.
- Bozkurt, A. (2019). Trakya'nın İtilaf Devletleri tarafından Yunanistan'a devri (1920). *Türkiyat Mecmuası, Milli Mücadele Özel Sayısı*, 29/, 25-46.
- Ceylan, A. (2021). *Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç ve göçmenlerin iskânı (1923-1945)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Coşkun, A. (2019). *Diplomat İnönü – Lozan*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 129-142.
- Çomaklı, Ö., & Oktay, H. (2023). *Göç ve Türkiye: Türkiye'ye Yönelik Gerçekleşen Düzensiz Göçün Kontrolü ve Milli Güvenlik Stratejisi Açısından Önemi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Dağışan, E., & Aydın, S. (2017). *Göçün Sosyal Hayata Yansımaları: 93 Harbi Döneminde Oltu'dan Tokat'a Bir Göç Hikâyesi. Geçmişten Günümüze Göç II* Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.
- Doğan, O. (2019). Atatürk İlkeleri Ve İnkılâpları Tarihi (XIX-XX Yüzyıl Türkiye Tarihi). Ankara, Detay Yayıncılık
- Duman, Ö. (2009). Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları (1923-1938). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 11(43), 473-490.
- Geray, C. (1961). *Türkiye'den Ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskânı (1923-1961)*. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayını.
- Gülçin, Y. (2014). *II. Philippos ve III. Alexandros döneminde Makedonya Krallığı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Günay, E., Atılğan, D., & Serin, E. (2017). Dünya'da Ve Türkiye'de Göç Yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 37-60
- İpek, N. (1999). *Rumeli'den Anadolu'ya Türk göçleri (1877-1890)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İpek, N. (2000). *Mücadele ve Samsun*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İpek, N. (2006). *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler. Trabzon*, Serander Yayınları
- Jelavic, B. (2009). *Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıllar (Cilt 1)*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Karpat, K. H. (2022). *Osmanlı Modernleşmesi: Toplum, Kurumsal Değişim ve Nüfus*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kaya, D. A. (2022). Zorunlu Göç Ve Dayanıklılık Planlaması: Türkiye'nin Suriye Zorunlu Göçü Deneyimi. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 38(2), 115-144.
- Kemaloğlu, A. İ. (2020). *Trakya'ya İskân Edilen Göçmenler Ve Bölgenin Sosyo-Kültürel Yapısına Etkileri (1923-1960)* (Yayımlanmış Doktora Tezi). İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

- Keskin, B. (2020). İstatistiksel Güç Bir Araştırmanın Sonuçlarına Etki Eder Mi? Örneklem Büyüklüğüne Nasıl Karar Verilmeli, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 157-174.
- Kızılçaoğlu, A. (2014). *Makedonya Coğrafyası*. Bursa: Aktüel Yayınları.
- Koçak, C. (2003). *Umumî müfettişlikler (1927-1952)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Saray, M. (2004). *Türk-Rus Münasebetlerinin Bir Analizi*, İstanbul: MEB Basımevi.
- Sarınay, Y. (2010). Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara'ya Yapılan Göçler (1923-1990). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 27(80), 351-388
- Showell, T. (2020). *Göçler ve Kültürler: Bir dünya görüşü (R. Erulaş, Çev.)*. Ankara: Hece Yayınları.
- Sinan, G., & Kapan, K. (2019). *Makedonya'dan Türkiye'ye Yapılan Göçlerin Mekânsal Analizi*. 1. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı.
- Şimşir, B. (1991). Rumeli'den Türk göçleri, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü. TTK Yayınları.
- Tansü, Y. E. (2018). Geçmişten Günümüze Kadar Makedonya Tarihi, Gaziantep.1. International Economics and Business Symposium,
- Tekin, C. (2024). Karadağ Müslümanlarının Türkiye Cumhuriyeti'ne göçü, *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4/, 73-93.
- Tekin, N. (2011). *Rumeli ve Balkanlardan Türkiye Cumhuriyeti'ne göçler ve bu göçlere ilişkin 2020 yılı nüfus büyüme tahminleri (Demografik tahminler)*. Rumeli ve Balkan Araştırmaları Merkezi.
- Uygun, S. (2017). *Karadeniz'de Yabancı Vapur Kumpanyaları ve Göç*. Geçmişten Günümüze Göç II, Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.
- Uzman, N. (2008). *İttihat Ve Terakki Dönemi Türk-Rus İlişkileri (1908-1918)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kars, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzman, N. (2019). *Kafkas Göçlerinin Anadolu'nun Demografik Yapısına Etkileri (1877-1878)*, Uluslararası 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın 140. Yılında Kafkas Göçleri Ve Etkileri Sempozyumu. İstanbul, Gürcistan Dostluk Derneği Yayınları.
- Uzuner, Ş. O. (2021). 1923- 1945 Yılları Arasında Gerçekleşen Dış Göçler. *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 8(1). Ss.51-66
- Wachtel, A. B. (2008). *Dünya Tarihinde Balkanlar (A. C. Akkoyunlu, Çev.)*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Yılmaz, C. A. (2016). Makedonyalıların Tarihi ve Menşei Üzerine Bazı Düşünceler. *Tarih Okulu Dergisi*. Yıl 9, Sayı XXVIII, 57-70
- Yücelden, Ş. (1968). *Yugoslavya'dan Sessiz Türk Göçü*. *Türk Dünyası Dergisi*, /11, 12-16.